

342.842(497.11)"2012"

IZBORI U REPUBLICI SRBIJI 2012.**Ferid Bulić***

Apstrakt:

Autor se u radu bavi postupkom sprovođenja izbora u Republici Srbiji sa posebnim osvrtom na izbore koji su sprovedeni 2012. godine. Shodno tome, autor ukazuje na specifičnosti izbornog sistema Republike Srbije, dovodeći ih u vezu sa aktuelnom političkom slikom Srbije iznoseći određene primedbe, sugestije i predloge.

Ključne reči: izbori, demokratija, vladavina prava, sloboda, politika.

Uvod

Izorno pravo se koristi kao jedno od osnovnih čovekovih prava koja se rađa iz narodne suverenosti. Izborni sistem i njegova primena je merilo demokratije u našoj zemlji, iako je suštinski svima a posebno akterima izbornog procesa jasno da je na postojećem primeru neadekvatan i ne proizvodi suštinu. Ustavom je uspostavljeno pravo da se narodni predstavnici biraju od strane građana i da se njihov izbor vrši pravno – političkim mehanizmom koji se naziva Izborni sistem. Valjanost izbornog sistema se u suštini ocenjuje po uspešnosti i efikasnosti u stvarnom izražavanju političke volje birača i kroz primenu zakona u najvećoj mogućoj meri. Država kao sistem postoji kada ima politički aparat institucije kao što je parlament i druge elemente koji omogućavaju vladavinu nad određenom teritorijom. Kao nacionalna država sa uspostavljenim institucijama koje se u takozvanom modernom rečniku definiše kao demokratska, na poslednjim izborima je pokazala da nije u stanju da obezbedi primenu zakona kao i odbranu ciljnih načela demokratije. Izbori su u ovim uslovima i situacijama merilo demokratije i demokratičnosti. U nekim zemljama ili situacijama valja relativizovati značaj i domašaj izbora imajući u vidu neke sklopove i okolnosti. U takvim slučajevima izbori su uglavnom ili u velikoj meri, čin konstituisanja vlasti po volji jačega. Ovde ćemo ukazati samo na okolnosti u kojima izbori imaju, manje ili više, ograničenu političku odnosno demokratsku ulogu i domašaj. Situacija u našem

* Saradnik u nastavi Departmana za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru.

sistemu je takva gde spoljni faktor ima dominaciju ili presudan odnosno znatan uticaj u određivanju političkih pravaca i političke elite. Suštinski je bitno da elita koja je na vlasti za vreme izbornog procesa koristi resurse države koristeći se privilegijama sistema definišući se kroz autoritarnu kulturu koja je duboko ukorenjena. U tom kontekstu ruši se sistem moderne i demokratske suštine, omalovažavaju se institucije gde izbori uglavnom ne daju očekivane rezultate narodne volje.

Izborni sistem u Srbiji

Donošenjem Ustava Republike Srbije 1990. godine napušten je princip delegiranja kao osnov za konstituisanje predstavničkih tela i izvršena rekonstrukcija tajnih izbora, primenjujući osnovna ljudska prava i slobode uključivši višestranačje kao osnov demokratskog višestranačkog nadmetanja. Od samog pocesa promene pa sve do danas izborni sistem je pretrpeo mnoge promene, kako one koje su temeljne za tip izbornog sistema, tako i one koje značajno utiču na političke posledice. Na prvim konstitutivnim izborima za Narodnu Skupštinu Republike Srbije primenjen je dvokružni većinski izborni sistem. Ustav je uspostavio opšte i jednako biračko pravo, kandidate su u toku izbornog ciklusa mogli isticati građani i političke stranke samostalno ili u koaliciji – uz uslov da je svaka kandidatura u izbornoj jedinici trebala biti podržana od sto građana sa biračkim pravom. U skupštini je na prvim izborima ovog sistema bilo 250 poslaničkih mesta. Organizaciju, kontrolu i sprovođenje izbora vršili su Republička izborna komisija, izborne komisije izbornih jedinica i birački odbora. Ovi izborni organi su formirani po stručnom i političkom kriterijumu. Stalni deo članova izbornih organa činili su profesionalni pravnici, a svi podnosioci su imali pravo da u izborne organe delegiraju na svim nivoima svoje predstavnike koji su morali imati pravničko obrazovanje i ravnopravno su učestvovali u radu i odlučivanju izbornih organa. Oblikovanje izbornog sistema u Srbiji tokom protekle decenije bilo je pažljivo vršeno od strane partija na vlasti. One su uspevale da na osnovu povećanja broja izbornih jedinica, i njihovog kreiranja prema oblastima ukome su režimske partije imale tradicionalno jako uporište, suštinski utiču na dodatno povećanje broja mandata koje su osvojili. Zakon o izboru narodnih poslanika, koji je važio na izborima 2000. i 2003. godine, uveo je proporcionalni izborni sistem sa utvrđenim cenzusom od 5%, dok je, u skladu sa njim, celokupna teritorija Republike Srbije definisana kao jedna izborna jedinica. Ovako izrazito visok cenzus ostavio je izvan parlamenta brojne političke partije manjinskih etničkih zajednica, kao i manje političke partije, koje se duže od pet godina zalažu za smanjenje izbornog cenzusa sa 5% na 3%. Problem zastupljenosti partija manjinskih etničkih zajednica u Narodnoj skupštini Republike Srbije ipak je prevaziđen tako što je u skladu sa Zakonom o izmenama i dopunama zakona o izboru narodnih poslanika iz 2004. godine uvedena odrednica prema kojoj će one ući u parlament i ukoliko ne osvoje najmanje 5% glasova. Naime, Republička izborna komisija će biti ovlašćena da još u toku kandidovanja odredi koje političke

partije i koalicije imaju položaj zastupnika interesa manjinskih zajednica. Način raspodele njihovih mandata u Narodnoj skupštini Republike Srbije nije, međutim, ovim pravnim aktom detaljno definisan. Prema važećoj pravnoj regulativi, a pre svega Zakonu o izboru narodnih poslanika iz 2000. godine, u Srbiji postoje zatvorene neblokirane liste, što znači da njihovi podnosioci posle objavljivanja rezultata utvrđuju redosled mesta u parlamentu, s tim što najmanje 1/3 poslanika mora biti sa ranije podnete izborne liste. I u Srbiji se, kao i u Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori i Makedoniji, koristi D'Ontova metoda prilikom raspodele mesta u parlamentu. Na osnovu nje se ukupan broj važećih glasova na izborima deli sa 250 (što je broj poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srbije), a potom se prilikom definitivne raspodele u obzir uzimaju samo one političke partije i koalicije, koje su osvojile više od 5% glasova u biračkom telu. No, na ovaj način dolazi do „prelaska“ glasova manjih političkih partija (onih koje nisu prešle visoki izborni prag) dvema prvoplasiranim partijama ili koalicijama. U Srbiji danas ne postoje značajniji otpori navedenim zakonskim rešenjima, izuzimajući pojedine zahteve za smanjenje izbornog cenzusa sa 5% na 3%, te utvrđivanje izbornih jedinica, čime bi se postigla adekvatnija reprezentativnost predstavničkog tela ove republike. Posle usvajanja Ustava Republike Srbije 8. novembra 2006. godine biće održani izbori za 250 narodnih poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srbije u skladu sa ranije usvojenom izbornom regulativom. Nova zakonska rešenja od perioda 2009. pa do 2012. definisala su evropski način formiranja i sprovođenja izbornog procesa ali su po slobodnoj oceni dali loš rezultat zbog neprimene na pravi način zakonskih okvira gde je i poseban problem nastao kod Jedinštenog biračkog spiska.

Odlika izbora 2012 godine u Republici Srbiji

Nema istinski demokratske države bez izborne demokratije, biračko pravo se mora utemeljiti kao najvažnije političko pravo pomoću kojeg je moguće preduprediti ili prevazići razne nedemokratske tendencije i uticati na uspostavljenje stabilnog političkog poretka. Postojanje regulatornih pravila i procedura u izborima je najvažniji indikator izbornog sistema i funkcija u kojoj suštini se ostvaruje u političkom sistemu. Odsustvo jasnih, preciznih i kodifikovanih normi izbornog prava – prostor je za pristrasnost i proizvoljnost u izbornom procesu. U takvom ambijentu rezultat izbora ne mora biti volja građana nego izraz raznih vrsta moći koje izborne odluke birača mogu falcifikovati novcem, silom, vlašću i manipulacijama. Izborni sistem danas u Srbiji se uređuje Ustavom, zakonima i nizom drugih podzakonskih akata. Ustav kao osnovni činilac ustrojstva utvrđuje demokratske principe koji garantuju slobodne, neposredne, tajne i opšte izbore gde se reguliše domašaj aktivnog i pasivnog biračkog prava. Izborni zakoni uređuju najveći deo izbornog sistema, evidencija birača, proces kandidovanja, izborne jedinice, glasanje, utvrđivanje rezultata i raspodelu mandata, zaštitu biračkog prava itd. Odlika izbornog procesa jeste primena novih zakonskih odredbi i nesnalaženje sistema u implementaciji istih koji u delimičnom statusu daju osnov za razvoj

izbornog sistema. Zakonski okviri koji su obelježili ovaj period su Zakon o političkim strankama iz 2009. godine, Zakon o finansiranju političkih aktivnosti iz 2011.godine, Zakon o izboru predsednika Republike iz 2009. godine, Zakon o lokalnim izborima iz 2010 godine, svi oni su prvi put u primeni iako u određenom delu sa lošim zakonskim rešenjima još neprimena od strane izbornih i drugih institucija dalo se za rezultat da su izbori protekli sa teškim kršenjima izbornog procesa. Posebno je izražena uloga medija u poličkom procesukoja se proširila u normativnu regulaciju izbornog sistema koja je takođe uređena posebnim zakonom. Poseban deo čini čitav niz normativnih akata razna upustva, pravvila, zaključci, instrukcije i sl. Kojima su određeni rokovi za vršenje izbornih i drugih radnji, obrasci, tehnike procedure i sl. Kao i sve ono što je najbitnije za nesmetano odvijanje izbornog procesa, što sve zapravo predstavlja deo izbornog sistema, anije utvrđeno izbornim zakonom. Rezultati izbora u Srbiji zapravo ne pokazuju pravu sliku izborne volje, već bi bilo potrebno na prvim narednim izborima dobiti legitimnu vlast koja će crpeti pravu narodnu volju. Rezultatiparlamentarnihizbora u Srbiji 2012.godine:

PokrenimoSrbiju – TomislavNikolić 24%,Izbor zaboljiživot – Boris Tadić 22.3%, IvicaDačić – SPS, PUPS, JS 14.7%, DSS – Vojislav Koštunica 6.8%, ČedomirJovanović – Preokret 6.7%, URS – MladanDinkić 5.4%, SRS – Vojislav Šešelj 4.6%, Dveri 4.4%, SVM – Ištvan Pastor 1.8%, Pokretradnikaiseljaka 1.5%, KomunističkaPartija – Josip Broz 0.8%, NOPO 0.6%, SDAS – SulejmanUgljanin 0.4%, Svezajedno BDZ 0.4%, SDS – NebojšaLeković 0.4%, KoalicijaAlbanacaPreševskedoline 0.3%, RS – Milan Višnjić 0.2%, Crnogorskapartija – NenadStevović 0.1%.

Suštinalegalnogsistema

Državni aparat treba da bude adekvatan uslovima građanskog društva i u skladu sa karakteristikama pravne države. Uslovnost i uređenja pravne države proizvod su koji je preduslov za ekonomski prosperitet društva u celini. Iako su ljudska prava najveće dostignuće moderne teorije liberalizma zasnovane na tradiciji prirodnih prava čovekovih ona su poput demokratije najviše zloupotrebljavana time što su postala bitan element imperijalne politike. Kopenhaški kriterijumi za prijemnovih Članica u EU su Pravni i to: Pravna država i harmonizacija svih zakona sa zakonima EU i Politički : stabilne institucije-demokratski poredak i poštovanje ljudskih i manjinskih prava. U Srbiji nije moguće razmatranje stanja reformi bez analize realnih promena u takozvanoj sferi političke vlasti.Osnovna pretpostavka efikasnosti kvalitetnog ostvarivanja državne vlasti je zakonitost. Zakoni su podjednako obavezni za sve državne organe, odgovorna lica, društvene, privredne organizacije i građane. U pravnoj državi je apsolutni uslov da se svi subjekti organizovanog društva pridržavaju zakona. Zakonitost je princip na kome se temelji pravna država, međutim kako je zakonitost univerzalni princip koji se odnosi na sve strukture ekonomskog i političkog sistema prije svega državne vlasti. Princip jednakosti između države i čoveka izražava ideju o autonomnosti čoveka u

odnosu na državu, sama suština ovog principa jeste da je čovek jedan od ključnih činioaca društva sa svojim garantovanim i zaštićenim pravima i slobodama. Ljudska prava su ona prava koja mu omogućuju da čovek bude slobodno biće da zadovoljava svoje bitne materijalne, političke i duhovne potrebe, da bude subjekt vlastitog života. To su prava bez kojih on nije čovek u savremenom smislu, odnosno ostvarenjem jednakih mogućnosti na vlast, obrazovanje, rad, pristojnih uslova za život zdravstvenu i društvenu zaštitu ispunjava preduslove za poštovanje osnovnih prava čovjeka. Društveni sistem u Srbiji sa sobom nosi prevladajuća obeležja primitivnog a u socijalnom smislu i represivnog kapitalizma, gde se uglavnom pojavljuje institucionalizovani haos, što se posebno odnosi na izborni proces. Državni aparat treba da bude adekvatan uslovima građanske države i narodne volje.

Slika političke Srbije

Minuli parlamentarni izbori su imali veliku indikativnu vrednost i višestruko dejstvo odnosno implikacije na političku scenu i život Srbije. Oni su pokazali i neke dobre i neke loše strane političkog života i imali, uglavnom i u izvesnoj meri, pozitivno dejstvo na uređivanje političke scene Srbije. Ovde ćemo istaći nekoliko manje ili više kumulativnih efekata izbora na dalji tok političkog života u Srbiji. Prvo, posmatrano, izbori su pokazali jedan u osnovi paradoks koji na našem prostoru traje već duže vreme. On se sastoji u tome što se, na jednoj strani, ne retko, ističe znatna odbojnost pa i prezir prema politici, a na drugoj strani, pokazuje se veliko interesovanje i naponi pozamašnog broja ljudi, posebno intelektualaca, da zakorače na političku pozornicu i ako je moguće u političku orbitu. Navala na poslaničke funkcije (deset do dvadeset kandidata za jedno poslaničko mesto), kao i na neke druge političke ili pod-političke i javne makar i pomoćne funkcije, poput onih u raznim međunarodnim organizacijama i ispostavama instaliranim na tlu balkanskih zemalja, predstavlja jasan znak atraktivnosti tih funkcija za veliki deo populacije. Atraktivnost političke scene i političkih odnosno njima sličnih funkcija ima višestruke razloge. Neki od njih, poput želje da čovek iziđe i na javnu scenu, da više vidi i da ga bolje vide, da se izdvoji pa i delimično postavi ili nametne iznad drugih su gotovo prirodna svojstva čoveka, a time i politike. Ona se mogu naći u svim zemljama i periodima. No, naglašena motivacija za političku promociju i nameštenje u našoj zemlji ima i još jedan razlog. U uslovima osiromašenja, oskudice i neizvesnosti, u situaciji kad produktivni sektori i pogoni društva stagniraju ili ne rade, kad zbog toga i niza drugih razloga, rad nije uslov i osnov pristojne egzistencije, kad ne postoje kanali normalne vertikalne profesionalne mobilnosti i promocije i drugih nedaća, politika postaje funkcija koja obećava ili omogućava više nego druge profesije: da se u stanju šireg potopa drži glava iznad vode ili nađe mesto pod suncem. Drugim rečima, politika, nažalost, postaje najsigurniji način i put da se iziđe iz kritičnih zona ili ne uđe u zonu oskudice i siromaštva. Veliki intelektualni potencijali ili brojni daroviti pojedinci koji nesumnjivo ne nedostaju

Srbiji čame van ili u senci upravljačkih ili uticajnih funkcija i mesta u društvu. Ovakva konstelacija odnosa i snaga znatno smanjuje bolje reći ograničava mogućnosti korišćenja klasičnim jezikom rečeno kadrovskih potencijala, resursa racionalnosti i razvoja kojima inače Srbija raspolaže. Sve to svedoči i o tome da izbori u određenim situacijama mogu biti dobar znak i alarm da je društvo zagazilo u jednu nepovoljnu i opasnu situaciju u kojoj se deficit ekonomskih i stvaralačkih aktivnosti i rezultata nadoknađuje suficitom političke aktivnosti. To je siguran put da društvo kreće prema situaciji koja će biti neracionalna, neupravljiva i nekontrolabilna. Ovo treba da bude znak politici i društvu da se nešto mora učiniti na prevazilaženju takvog stanja. Nesumnjivo pozitivnu stranu izbora treba videti u tome što su oni pokazali političku težinu pojedinih političkih aktera i proredili politički prostor, koji je bio prenaseljen prekobrojnim političkim aspirantima, aktivistima i vlastoljupcima i njihovim organizacijama ili savezima u vidu interesnih grupa ili partija. Izbori su pokazali raspoloženje većine građana odnosno biračke populacije prema monarhiji. Drugim rečima, izbori, a možda još i više atmosfera oko njih, su pokazali da monarhija ne spada u red gorućih ili prioriternih pitanja ovoga društva i trenutka. Uz to, mali je deo populacije koji se opredeljuje za monarhiju. Izbori su uglavnom potvrdili ono do čega su i neka istraživanja došla. Čak ni prilično pompezne i glamurozne kampanje, uz svesrdnu podršku i podsticanje nekih cenjenih intelektualnih poslenika, nisu pomogli mnogo podržavanju i promovisanju monarhije. Čudno je što jedan broj istaknutih javnih poslenika uporno insistira na uspostavljanju monarhije po svaku cenu i na svaki način u vreme kad je ogromna većina građana na drugoj strani. Mora se reći da je argumentacija za monarhiju ovih cenjenih intelektualaca, mestimično interesantna, ali u celini znatno ispod uobičajenog nivoa njihove već više puta osvedočene mudrosti i profesionalne književne ili naučne produkcije. U stvari, zalaganja za monarhiju su sasvim legitimna u svakoj iole demokratskoj zemlji, ali ne može biti ni racionalno ni legitimno ni demokratsko promicanje monarhije van odgovarajućih demokratskih mehanizama - procedura i van odnosno nasuprot volje većine građana. Ovakvu poruku poslali su i prethodni izbori. Nije nerealno pretpostaviti da je monarhijska opcija, bar malo, doprinela neočekivano mršavim izbornim rezultatima nekih partija. Izbori su pokazali da biračko telo zaslužuje mnogo veći respekt i pažnju od onoga što se ne retko može čuti pripadnika političke elite, političkih istraživača, eksperata i komentatora. Demokratski opredeljena elita će, po ovim interpretacijama, imati dosta muke da veliki deo naroda odlepi od te konzervativne inercije i snaga i digne na odgovarajući evropski i civilizacijski nivo. Jednom, faktički većom stranom svog bića i korpusa, on je glasao, ili mislio da glasa za građansku, liberalnu, modernu i demokratsku i evropsku Srbiju, a drugom stranom svog bića i tela narod je poručio, u stvari, uputio opomenu svojim budućim izabranicima, da se tako zamišljena Srbija može graditi samo naporedo sa očuvanjem državnog teritorijalnog integriteta, nacionalnog odnosno narodnog digniteta i drugih temeljnih egzistencijalnih i humanističkih starih i novih vrednosti. Isto tako, na znatnu nakrivljenost političke elite na neo-liberalnu desnu

ili centro desnu stranu, veliki deo populacije je u odsustvu respektabilne leve odnosno socijaldemokratske partije reagovao nekom vrstom nacionalno obojenog radikalizma. Veliko je pitanje da li će politička elita na pravi način shvatiti poruke i raspoloženje biračkog tela i uspeti da na adekvatan način koordinira zahteve koji dolaze iznutra sa onim koji dolaze spolja i koji su ne retko dvostruke prirode: neki od njih su nesumnjivo usmereni na približavanje Srbije Evropi i savremenim civilizacijskim dostignućima i standardima, a neki su orijentisani pre svega prema promovisanju interesa i dominacije velikih sila, ne retko i prema dominaciji jedne jedine superiorne planetarne sile, a na štetu drugih posebno manjih zemalja. Od mudrosti, umešnosti i uspešnosti političke elite da shvati i koordinira ova dva velika smera i zadatka politike zavise velikim delom i razvojne mogućnosti zemlje i proces stvarne demokratizacije politike.

Zaključak

Kad je reč o institucijama, izbori, u stvari, imaju dvostruke efekte. Jedni efekti se manifestuju u strukturi parlamenta, a drugi u strukturi vlade. Po prirodi stvari i iskustvu, izborni rezultati su vidljiviji u strukturi parlamenta nego u strukturi i delovanju vlade. Iako se smatra da će vlada delovati pod kontrolom parlamenta, ipak je manje ili više jasno da je vlast najvećim delom koncentrisana u vladi. Zato je čin sastavljanja vlade najdelikatniji i najsloženiji deo u procesu konstituisanja vlasti. Poznato je da proces sastavljanja vlada potraje i po nekoliko meseci sa velikim stepenom neizvesnosti. Dobar deo ove složenosti i problema prisutan je i u sastavljanju vlade posle parlamentarnih izbora u Srbiji. Suštinski je bitno da su procesi potrebni i da je nužno izmeniti izborne propise i to u pogledu kaznenih odredbi za političke subjekte za razne zloupotrebe, kao i dati sve veći prioritet stručnim a ne političkim krugovima u sprovođenju izborne procedure. U celini gledano, izbori su imali, u izvesnoj meri, pozitivne efekte pre svega time što će doprineti većoj racionalizaciji političko-partijske scene i, verovatno, efikasnijem i demokratsnijem procesu odlučivanja.

LITERATURA

1. Ferović Abedin: „Granica ispravne politike“, Novi Pazar, 2006.
2. Giddens Anthony - Ekonomski fakultet Beograd.: „Sociologija“, Beograd, 2002.
3. Lukić Radomir: „Uvod u pravo“, Beograd, 2003.
4. Ustav Republike Srbije 2006
5. Zakon o finansiranju političkih aktivnosti iz 2011. godine,
6. Zakon o izboru predsednika Republike iz 2009 godine,
7. Zakon o lokalnim izborima iz 2010 godine
8. Zakon o političkim strankama iz 2009 godine,

ELECTIONS IN REPUBLIC OF SERBIA 2012

Ferid Bulic

Abstract:

The author of this paper, is dealing with the method of election in the Republic of Serbia, with special reference to the elections that were conducted 2012th year. Accordingly, the author points out the specifics of the electoral system of the Republic of Serbia, putting them in touch with the current political landscape of Serbia, stating certain objections and suggestions.

Keywords: elections, democracy, rule of law, freedom, politics.